20. Møde
om Udforskningen af Dansk Sprog

NORDISK
Institut for Kommunikation og Kultur
Aarhus Universitet

10.- 11. oktober 2024

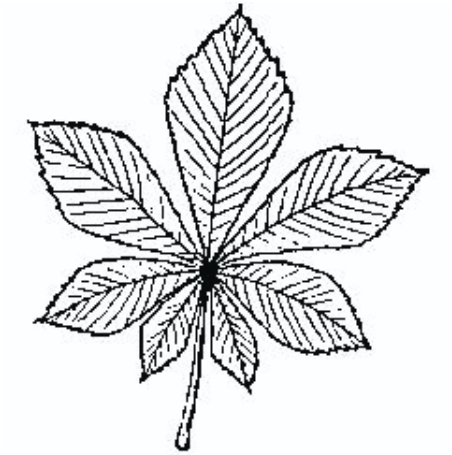

20. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog

Aarhus Universitet
10.-11. oktober 2024

Redigeret af
Winnie Collin, Inger Schoonderbeek Hansen, Tina Thode Hougaard og Karen Schriver
Århus 2025

NORDISK
Institut for Kommunikation og Kultur
Aarhus Universitet
www.muds.dk

Layout: Kirsten Lyshøj
Aarhus Universitet

August 2025

ISSN 2445-7019

Forord

NORDISK, Institut for Kommunikation og Kultur, Aarhus Universitet, tog i 1986 initiativ til Møderne om Udforskningen af Dansk Sprog. Der har været afholdt møder hvert andet år siden da.

Det 20. møde fandt sted 10. - 11. oktober 2024 på Aarhus Universitet. 69 forskere fra ind- og udland deltog, og i løbet af de to dage blev der holdt 35 foredrag. Som noget helt nyt havde to af vores ph.d.-studerende, Ea Lindhardt Overgaard og Kirstine Boas, arrangeret en postersession i Vandrehallen torsdag eftermiddag. Her holdt 16 deltagere (både studerende, junior- og seniorforskere) 11 posterpræsentationer og fik gode diskussioner med de øvrige deltagere der samtidig kunne nyde et glas bobler. Mottoet, "Ingen lingvistik uden humor", kendetegnede også dette møde.

For første gang siden 1986 udgives MUDS-rapporten kun online. Rapporten indeholder 23 fagfællebedømte artikler med udgangspunkt i oplæg og posterpræsentationer på konferencen; den indeholder desuden 23 resuméer af oplæg og posterpræsentationer. Vi vil gerne takke både konferencedeltagere, oplægsholdere, bidragydere og fagfællebedømmere for de mange gode oplæg, posterpræsentationer og artikler og ikke mindst for den konstruktive feedback.

Århus, august 2025

Winnie Collin, Inger Schoonderbeek Hansen, Karen Schriver og Tina Thode Hougaard

INDHOLD

Program		11
Deltagere		14
Dennis Østergaard Andersen og Karoline Bloch	Hvordan lyder det når man er fuld? – resumé	23
Katrine Kehlet Bechsgaard	Udviklinger i betegnelser for befolkningsgrupper, der adskiller sig fra flertallet	25
Ulf Dalvad Berthelsen og Ea Lindhardt Overgaard	40 år med MUDS! – resumé	39
Ulf Dalvad Berthelsen, Morten Tannert og Ea Lindhardt Overgaard	Gymnasielevers brug af epistemiske verber som stance-markører i danskfagets elevtekster.	41
Eckhard Bick	CorpusEye: Et brugervenligt korpusværktøj til forskning og undervisning	57
Kirstine Boas	Tematisk analyse af unges brug af fynsk – resumé	71
Kirstine Boas, Ea Lindhardt Overgaard, Inger Schoonderbeek Hansen og Yonatan Goldshtein	Stereotyper, saliens og sted: En kliktest i realtid – resumé	73
Randi Benedikte Brodersen	Findes der leksikalske udfordringer og paralingvistiske løsninger i transskribering af norsk tale til dansk skrift – resumé	75
Kristoffer Friis Bøegh og Mette-Marie Møller Svendsen	En perceptuel-dialektologisk undersøgelse på fire lokationer i Danmark – resumé	77

Ken Ramshøj Christensen, Katrine Rosendal Ehlers og Anne Mette Nyvad	Når vi taler om øer … Adverbielle øer vurderes ens på skrift og i tale	79
Marie Herget Christensen og Tanya Karoli Christensen	Afsender-jeg i danske trusselsbeskeder	93
Winnie Collin	Strategi, samarbejde og andre (sproglige) benspænd … en illustration af kompleksiteten i kommunale sagsbehandlingstekster – resumé	107
Maria Mørch Dahl	*Hvem er det's artikel?* – Gruppegenitiv eller possessorekstraktion?	109
Philip Diderichsen og Torben Juel Jensen	DanDIGI – udvikling af et korpus med dansk digitalt medieret interaktion	125
Birgit Eggert og Gert Foget Hansen	Lyden af Danmarks Stednavne – resumé	145
Birgit Eggert, Terhi Ainiala og Emilia Aldrin	"New Trends in Nordic Socio-onomastics" – Et internationalt netværk med frugtbare milepæle	147
Yonatan Goldshtein og Malene Monka	Sprog og sted-forbindelsers struktur: nogle metodiske overvejelser – resumé	163
Sabrina Goll	Sydslesvigdansk – En strukturel analyse ud fra et dialektologisk perspektiv	165
Geertje Graehn og Charlotte Bilde	Tonale accenter på felstedmål – resumé	183
Anna Sofie Hartling	"De er helt sikkert irriteret over det her, unge som gamle, […]" Hvor almindeligt er det egentlig at bruge den ubøjede form af participier i faste forbindelser med præposition når referenten er i pluralis? – resumé	185

Lars Heltoft	Symbolsk og indeksikalsk kasus i nutidsdansk – resumé	187
Camilla Søballe Horslund	Engelske låneords rolle i dansk fonologi	189
Tina Thode Hougaard og Inger Schoonderbeek Hansen	Reklamejysk – resumé	207
Samuel Hofmeister Hughes	Højskolens sprog: En sprogetnografisk undersøgelse af tekst, tegn og ord på Rødding Højskole – resumé	209
Annika Høeg	Forekomsten af stød i relation til betoningens placering i nonsensord – resumé	211
Eva Skafte Jensen	*Han sad ensomt på sit værelse. -t* på nye eventyr	213
Oliver Rix Johannsen	Invers kasusattraktion i dansk, norsk og svensk – resumé	229
Anna Kai Jørgensen	Akkommodation i jysk regionalsprog – resumé	231
Karoline Kühl	*var bror til Marilyn Monroes far*: Subjektsellipser i argentinadansk med et sideblik til dansk talesprog	249
Anne Larsen	Sprog, autenticitet og ulige adgang til at gøre 'god elev' – resumé	265
Michael Nguyen og Marianne Rathje	Fra *kanonfedt* til *sygt akavet*. En diakron undersøgelse af forstærkere i tv-program-merne Big Brother og Ex on the Beach	267
Ea Lindhardt Overgaard	Sprogets følelser. Sentiment analysis af danske salmer fra 1798-1873 – resumé	283

Jan Heegård Petersen	Det emneskiftende smask og andre diskursgrammatiske træk ved DR TV's *Vores Vejr*	285
Nicolai Pharao og Erez Levon	Formant og følelse	301
Rasmus Puggaard-Rode, Francesco Burroni og Aleese Block	Udtalen af det bløde d – resumé	317
Astrid Mus Rasmussen og Noah Rørbæk	Når dansk bliver til – en lærings-ressource til dansk som andetsprog – resumé	319
Ole Ravnholt	Hånden på hjertet: flertydighed, entydiggørelse, situering	321
Julie Maria Rohde	Mobile adverbialer– fup eller fakta? – resumé	335
Irene Simonsen	Fraselån – hvorfor rider de (måske) højt på bølgen?	337
Mikołaj Sobkowiak	Genbrug eller kreativitet? Om nominalfrasens kompleksitet og opgaveprompternes indflydelse derpå i dansk som fremmedsprog – resumé	355
Andrzej Szubert	Kvasindocentriske komposita – en hidtil overset type?	357
Søren Sandager Sørensen	Kopulavariation i dansk – resumé	371
Morten Tannert, Kristine Kabel og Sanne Floor Bendixen	Elevers metasproglige repertoire om egne tekster i danskfaget. Gymnasielevers brug af epistemiske verber som stance-markører i danskfagets elevtekster	373

William Miki Thorsen	Negativ polaritet og illusorisk acceptabilitet i dansk og engelsk	389
Ole Togeby	Udkast til en teori om informations-struktur	413
Thomas Widmann	ChatGPT som leksikograf: Ordbogens fremtid?	427

Winnie Collin, Inger Schoonderbeek Hansen, Tina Thode Hougaard og Karen Schriver (udg.):
20. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog, Århus 2024

Udkast til en teori om informationsstruktur

Ole Togeby
Aarhus Universitet

1. Teoretisk grundlag

Informationsstrukturen i en sætning der indgår i en tekst, kan beskrives økologisk som kommunikatorens instruktioner til adressaterne om hvordan tekstens informationer om den omtalte situation skal bruges i den retoriske situation som en nøgle i en lås. Der kan i hver enkelt sætning skelnes mellem informationer der fungerer som baggrund, forgrund og fokus. I baggrunden nævnes givne informationer som adressaterne skal genkende og identificere og dernæst se bort fra netop som baggrund; i forgrunden meddeles nye informationer som adressaterne skal opfatte og for hver sætning indbygge i deres model over den omtalte situation. Fokus er den yderste (somme tider markerede, men ofte implicitte og underforståede) information der peger hen mod et (ofte senere) budskab om at den omtalte situation er relevant for adressaterne i den retoriske situation.

De tre begreber 'baggrund', 'forgrund' og 'fokus' foreslås som hovedbegreber i sætningens informationsstruktur; de behandles i den deldisciplin af sprogvidenskaben der kan kaldes *informationsteori* eller *relevansteori*, og her foreslås at være på niveau med pragmatik, grammatik (morfologi og syntaks) og semantik. I denne artikel diskuteres de tre informationsteoretiske begreber (Togeby 2003, side 8 og Engberg-Pedersen, Boye og Harder 2019, side 120).

En helt grundlæggende artikel om informationsstruktur er H.P. Grice: *Logic and conversation* (1967), hvori han formulerer samarbejdsprincippet om hvordan en kommunikator i en retorisk situation kan dele tanker med nogle adressater om en omtalt situation:

> Make your conversational contribution such as us requires, at the stage at which it occurs, by the accepted purpose or direction of the talk exchange in which you are engaged. (Grice 1967/1975, s. 445)

Man kan bemærke at dette princip er formuleret som en imperativ til en kommunikator. Samarbejde kræver imidlertid to deltagere, og for den anden part, adressaterne, må princippet nødvendigvis formuleres anderledes, nemlig således:

> Prøv på baggrund af den udveksling du opfatter du deltager i, at uddrage kommunikatorens intenderede formål og den retning for det sproglige indlæg der giver et relevant budskab til dig på det stadium hvor det forekommer.

Mens afsenderen som kommunikator ud fra det intenderede formål selv vælger den retoriske situation og heri formulerer et indlæg om en omtalt situation som er relevant for de intenderede modtagere, skal disse adressater først opfatte den retoriske situations materielle og sociale rammer for ytringen og dernæst af tekstens række af materielle sproglige tegn i denne ramme uddrage det for dem relevante budskab.

Kommunikation kræver hos adressaterne at de forbinder rækken af delelige materielle former (fonemer eller bogstaver) til én udelelig mental mening, som vel at mærke som ideal skal være ækvivalent med det der var intentionen hos kommunikatoren.

Der skal her – uden at det skal opfattes som kontroversielt – skelnes mellem fire forskellige niveauer med hver deres normer af denne udelelige mentale mening som adressaterne skal nå frem til. Meningen med en sætning er på en gang 1) en sammenhængende semantisk repræsentation af et sagforhold, 2) en mulig kendsgerning om det der henvises til, 3) kommunikatorens legitime sproglige handling (illokution) med sætningen, og 4) angivelse af et fokus med en retning mod hele tekstens relevante budskab for adressaterne i den retoriske situation. I en ytring der består af en enkelt sætning, skal denne sætning have alle fire typer af mening. I tekster der består af mange sammenhængende sætninger, er det hele teksten og ikke hver enkelt sætning der har et budskab som hver enkelt sætning direkte eller indirekte peger hen på.

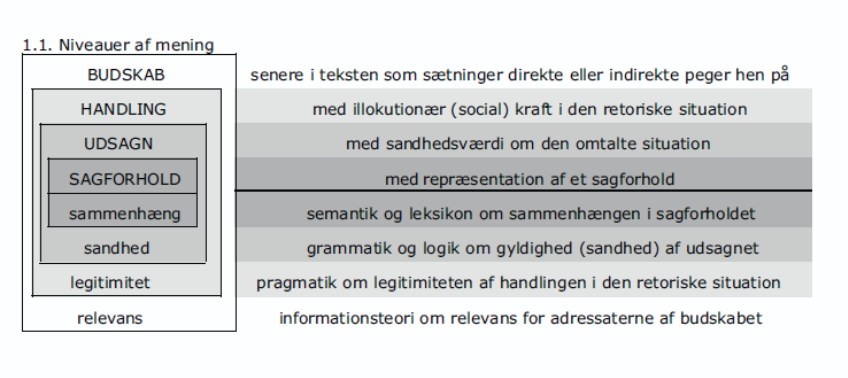

Opfattelsen af meningen med en enkelt sætning foregår som en samlet begivenhed, især fordi alle led i en sætning indtil dens slutning som regel kan gemmes i korttidshukommelsen, som siges at kunne rumme ca. 5 enheder. Sammenhængen i en tekst med flere helsætninger kommer derimod først i stand ved tekstens slutning, hvor adressaten dels kan forstå sammenhængen mellem meningen med de enkelte sætninger, og dels opfatte relevansen af tekstens budskab om den omtalte situation i den retoriske situation.

I denne proces med at forstå hele tekster må man skelne mellem to forskellige måder at tænke på, det som Kahneman (2013) beskriver som intuitiv opfattelse oppefra og ned af den delvist implicitte mening med udvekslingen i system 1, og en rationel og metodisk afkodning sekventielt og nedefra og op af den eksplicitte og bogstavelige mening med den sproglige tekst i system 2. Forskellene fremgår af følgende skema:

1.2. Intuition og rationalitet efter Kahneman

INTUITIV OPFATTELSE OPPEFRA OG NED AF INFORMATIONER I DEN RETORISKE SITUATION (system 1)
a) genererer indtryk, følelser og tilbøjeligheder,
b) konversationel, både naturlig og ikke-naturlig mening,
c) automatisk, umiddelbar og øjeblikkelig,
d) holtisk ud fra sammenhæng, lighed, nærhed,
e) opfatter sammenhængende kendte mønstre fra meningen med helheden til funktionen af delene

RATIONEL AFKODNING NEDEFRA OG OP AF BOGSTAVELIG MENING OM DEN OMTALTE SITUATION (system 2)

a) skaber overbevisninger, holdninger og intentioner
b) konventionel ikke-naturlig mening,
c) bevidst, sekventiel og fokuseret opmærksomhed,
d) kompositionel, bogstavelig grammatisk mening,
e) ekspliciterbare regler om opbygningen af meningen med helheden ud fra meningen med delene.

Efter den her fremsatte informationsteori kommer opfattelsen af den udedelige mening i stand over tid efter yoyo-pricippet, dvs. skiftevis oppefra og ned og nedefra og op for hver enkelt sætning i teksten. Funktionen i udveksling i den retoriske situation opfattes først af adressaterne intuitivt oppefra og ned, tekstens bogstavelige mening afkodes derefter rationelt kompositionelt nedefra og op, og tekstens budskab sammenfattes til sidst intuitivt.

1.3. Opfattelse, afkodning og fortolkning

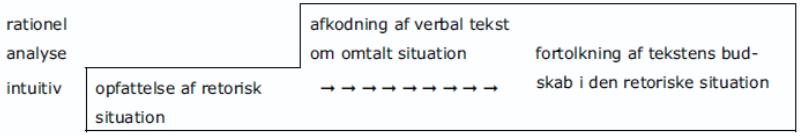

Det som adressaterne skal uddrage af alle de tilgængelige informationer i den retoriske situation, er svaret på om forholdet mellem parterne er symmetrisk, interesseløst eller komplementært med hensyn til viden, kunnen eller magt. Der skelnes mellem fem hovedtyper af udvekslinger: debat, forhandling, oplysning, styring og publikumsforhold (Wentzel 1981 og Togeby 2014).

1.4. Typer af udvekslinger i den retoriske situation

FORHOLD MELLEM PARTERNE	VIDEN: sagprosa om om omtalt situation	KUNNEN: kunst om mulig situation	MAGT praktisk tekst i den retoriske situation
SYMMETRISK	debatforhold		forhandlingsforhold
INTERESSELØST		publikumsforhold	
KOMPLEMENTÆRT	oplysningsforhold		styringsforhold

I de symmetriske forhold bruger de to parter de samme tekstarter og fremstillingsformer, nemlig i debatforhold argumentation med tese og modtese og argumenter for eller imod, og i forhandlingsforhold forslag og modforslag med noget for noget. I de komplementære forhold har de to parter adgang til forskellige tekstarter. I oplysningsforhold kan den ene part belære og forklare og den anden part spørge og problematisere, og i styringsforhold kan den ene part påbyde, forbyde og tillade, og den anden part adlyde, protestere og forbryde sig. Publikumsforholdet er et mål i sig selv, den ene part er kunstneren der fremviser sin kunnen, og den anden part et interesseløst publikum der udsteder smagsdomme.

2. Eksplicitte og implicitte informationer og deres status

Noget information gives ved observerbare sproglige former med konventionel bogstavelig mening som adressater kan afkode efter indlærte regler. Andet information er implicit og noget som adressaterne på grund af sammenhæng i sagforholdet og relevans i den retoriske situation selv må tænke sig til ved at forudsætte, tilføje, underforstå information eller opfatte den indirekte.

Som eksempel på eksplicitte og implicitte informationer kan man tage Donald Trumps slogan *Make America great again*. Den bogstavelige mening med de eksplicitte materielle former kan på de fire niveauer af mening beskrives således: Eksplicit repræsenteres et sagforhold om at 'de amerikanske vælgere gør USA stort og stærkt'. Hvordan det skal ske, er ikke ekspliciteret, men implicit er meningen 'ved at stemme på Trump'.

Udsagnet er at 'hvis vælgerne følger opfordringen, sker det igen at USA bliver stort'. Ordet *again* forudsætter at det har været stort tidligere. Overgangsprædikatet *make* forudsætter at landet aktuelt ikke er stort, nemlig – må man underforstå – under (Obama og) Biden.

De enkelte vælgere kan ikke selv gøre USA stort, så budskabet må være et andet: 'Stem på Trump!'. Trumps sproglige handling kan ikke være en opfordring når vælgerne ikke selv kan udføre handlingen. Derfor tæller bydeformen *make* ikke som en opfordring, men indirekte som en forhandling: 'Hvis du stemmer på Trump, gør han USA stort'. Udvekslingen er altså ikke en styring, men en forhandling.

2. 1. Eksplicit og implicit mening med *Make America great again!*

MENING	EKSPLICIT BOGSTAVELIG MENING	IMPLICIT TILFØJET, FORUDSAT OG UNDERFORSTÅET MENING
SAGFOR-HOLD	Amerikanske vælgere gør USA stort ...	TILFØJELIGT: ... ved at stemme på Trump.
UDSAGN	Vælgerne skal gøre USA stort igen ...	FORUDSAT: ... som det ikke var tidligere, under Obama og Biden.
BUDSKAB	Gør USA stort!	UNDERFORSTÅET: Stem derfor på Trump!
HANDLING	STYRING MED PÅBUD: Gør USA stort!	INDIREKTE SPROGHANDLING: FORHANDLING MED FORSLAG: Hvis I stemmer på Trump, gør han USA stort.

Eksplicitte informationer har forskellig status. Noget information, visse relativsætninger og ytringsadverbialer, som kan være markeret med parenteser og pauser, er overflødig og parentetisk information. Det finitte verbums endelse i en helsætning (indikativ, imperativ eller optativ) har status af at være udførelse af sætningens sproglige handling. De nominale led som er markeret ved bestemt form (og de led de indgår i) har status af givet information som ikke er meddelt, men blot nævnt, og prædikater (verber, adjektiver, mådes- og udsagnsadverbialer og nominaler i ubestemt og ikke-bestemt form) har status af meddelt information.

Tre typer af implicit information beskrives her under de danske betegnelser: forudsat information (det som på engelsk kaldes presupposition), tilføjet information (enrichment, saturation, explicature) og underforståelse (implicature). Implicitte handlingstyper kaldes indirekte sproglig handling.

2.2. Sætningsinformationers status og vellykkethedsnormer

	STATUS	SITUATION, FUNKTION OG NORM	
EKS-PLI-CIT	sat i parentes	informationen er **overflødig** i udsagnet, men symptom i ytringen	
	udførelse	retorisk **legitimitet**, eventuelt i en indirekte handling	
	meddelelse	af ny **sand** information	nødvendig for **sammenhæng** i sagforholdet i omtalt situation
	nævnelse	af givet information om bag-grunden	
IM-PLI-CIT	forudsættelse		
	tilføjelse	typisk metonymi eller metafor	
	underforståelse	**relevans** af budskabet om omtalt situation i retorisk situation	

Normerne er markeret med **fed**

Udførelsen skal sikre sætningens legitimitet som handling. Nævnt, forudsat og tilføjet information sikrer tilsammen den kendte baggrund for det meddelte i repræsentationen af sagforholdet, forgrunden er den nye information som skal være sand, og (det ofte implicitte) fokus i en sætning er det der peger frem mod eller i sig selv udgør tekstens relevante budskab.

3. Konneksioner mellem sætninger og afsnit

Hver enkelt sætning i en sammenhængende tekst består således af en række informationsenheder med hver deres informationelle status i forhold til sætningens mening og funktion i teksten. Men der skal derudover i en tekst være information om den semantiske sammenhæng mellem meningen med hver enkelt sætning, det som kaldes *konneksion*, og som kan være enten eksplicit eller implicit. Eksplicit angivelse af konneksion sker typisk med konjunktioner og adverbialer som *at, og, så, da, fordi, mens, nemlig*, og de må opfattes som semantiske prædikater der har meningen med de to sætninger (eller afsnit af sætninger) som argumenter. Der genkendes ca. 25 forskellige konneksioner i de aktuelle danske tekstarter. Bemærk at tre konneksioner ikke har nogen eksplicit form, men udledes af hele tekstens tekstart, fremstillingsform og komposition, nemlig: forudsat **#frs**, muliggør **#mlg** og omslag **#oms**.

3. 1. Konneksioner

KONNEKSIONER					
GENERELLE		SITUATIONELLE			
		OMTALT SITUATION		RETORISK SITUATION	
LOGISKE	METAKOMMUNIKATIVE	TEMPORALE	KAUSALE	SYLLOGISTISKE	INFORMATIONELLE
#og, #ell, #men, #lgs, #end	**#at, #s-a**	**#så, #mns, #eft**	**#bvk, #skl, #anl, #grn, #vhj**	**# ergo, #thi**	**#nml, #dvs, #ltså, #kort, #fx, #mlg, #frs, #oms**
og, samt, også, eller, men, alligevel, imidlertid, ikke desto mindre, endog,	*: "...", at, ... sagde, sagt af*	*så, derpå, dernæst, da, samtidig, x tid tidligere, førhen, efter*	*fordi, derfor, grundet, på grund af, ved hjælp af, dermed,*	*ergo, følgelig, altså, derfor, for, thi, eftersom*	*nemlig, altså, dvs., altså , kort sagt, fx, "muliggør", "forudsat", "omslag".*

Implicitte konneksioner kan have samme mening som eksplicitte konneksioner har, men er noget adressaterne må tænke sig til, for at der skal være sammenhæng mellem fokus i den foregående sætning og den efterfølgende sætning, og relevans af deres sammenhæng i den retoriske situation.

Et eksempel på en informationsmæssigt velstruktureret tekst er Ildebranden, som er fortalt af en 8-årig dreng, nedskrevet af hans mor og trykt i tidsskriftet HINDBÆRBRUS og kRagetæer 9, 1970.

Min lillebror og jeg gik en gang ude på en mark, så skulle han tisse, og samtidig så vi et hus der brændte. Min lillebror tissede hen mod ilden, men han kunne ikke nå. Så løb han hen og tissede på ilden, og så var ilden slukket. Det reddede huset.

Teksten hører til genren beretning som er defineret ved en begyndelse der beskriver et scenarie, en midte der beskriver en episode med komplikation for helten og dennes reaktion, og en slutning med en morale for adressaterne. Konneksionerne (eksplicitte og implicitte, noteret med **#konneksion**) mellem hver enkelt sætning eller afsnit af sammenhængende sætninger i en parentesstruktur illustreres her i et liggende trædiagram.

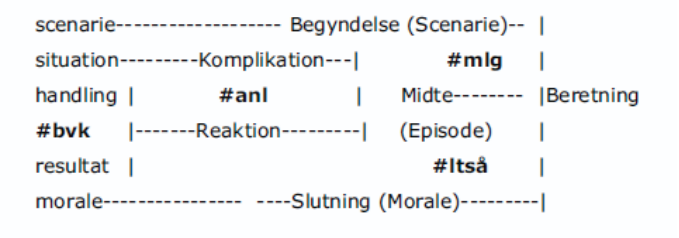

Kompositionen af *Ildebranden* kan så fremstilles således:

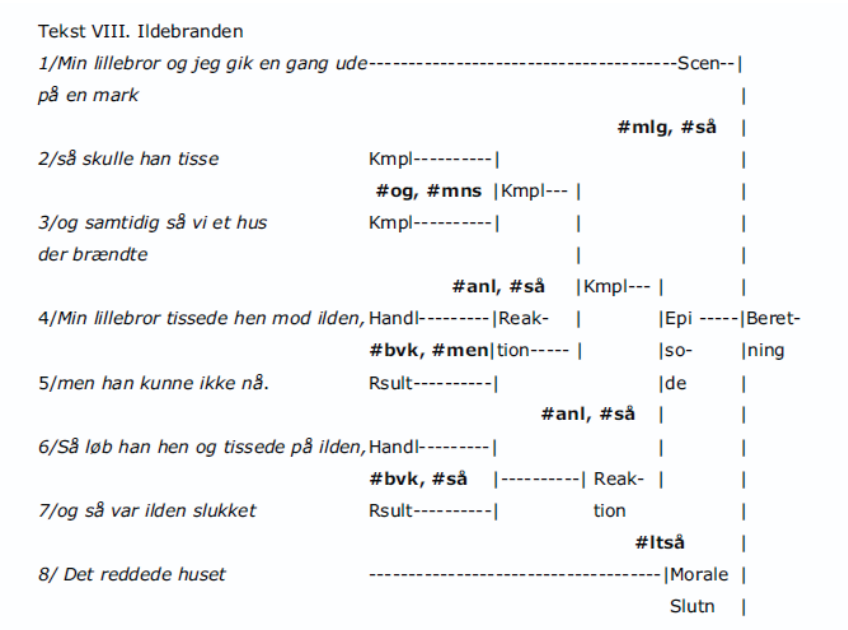

På dette grundlag kan funktionen som baggrund (noteret med KAPITÆLER), forgrund (uden særlig markering) og fokus (med **fed**) beskrives således:

[1/] MIN LILLEBROR OG JEG gik en gang **ude på en mark**,
[2/] SÅ **skulle** HAN **tisse**,
[3/] og SAMTIDIG så VI et hus der **brændte**.
[4/] MIN LILLEBROR tissede **hen mod** ILDEN,
[5/] men HAN **kunne ikke nå**.
[6/] SÅ løb HAN hen og tissede **på** ILDEN,
[7/] og SÅ var ILDEN **slukket**.
[8/] **DET** reddede HUSET.

Læg mærke til at *Det* i 8/ oplæst skal have emfatisk stærktryk således at fokus ligger på den givne baggrundsinformation og ikke på prædikatet i forgrunden, *reddede*.

Den økologiske sammenhæng i teksten er den at fokus i 1/, *ude på en mark* dvs. 'i den store vide verden' muliggør opfattelsen af episoden med to komplikationer, nemlig tissetrang og ildebrand; fokus i komplikationerne giver anledning til heltens reaktion i to omgange, og fokus i resultatet får fortælleren til at konkludere med den underforståede slutning 'at lillebroderen var en sand helt der slog to fluer med ét smæk i to omgange'.

4. På motorvejen

Med en kort tekst skal det til sidst vises hvorledes kommunikatorens arrangering af informationernes funktion i tekstens sætninger er forudsætningen for at adressaterne kan opfatte og forstå det intenderede budskab med kommunikatorens sproglige handling.

På motorvejen
En århusianer kører på motorvejen E-45 med sin kone; pludseligt lyder det i radioen: – På E-45 er der nord for Skanderborg en spøgelsesbilist der kører i det forkerte spor. Så siger århusianeren til sin kone: – Det gør de da alle sammen.

Overskriften *På motorvejen* er nævnt information, men den er ikke kendt og givet, og tæller derfor som angivelse af at det er en overskrift for enten en belæring om noget generisk eller en fiktiv historie. I sætningen *En århusianer kører på motorvejen E-45 med sin kone* er det med *sin* forudsat at 'århusianeren har en kone' selv om det ikke er givet for adressaterne. Det tæller da som påduttet information; accepter det eller hold op at læse videre! Men det væsentlige er at alle adressater af teksten umiddelbart tilføjer den typiske information at 'århusianeren og konen kører i de højre og rigtige spor'.

Kommunikatoren meddeler så at 'det pludseligt lyder i radioen' og nævner formen på en sætning uden at tage ansvaret for meningen med den, det er radioen der har ansvaret for sandheden af den, men den handler faktisk om tekstens omtalte situation på E-45. Ledsætningen *der kører i det forkerte spor* er parentetisk information, eftersom definitionen på begrebet 'spøgelsesbilist' er at 'det er en der kører i det forkerte spor på en motorvej'. Sætningen – *Det gør de da alle sammen* er igen et citat hvis sandhed århusianeren har ansvaret for, og som også handler om tekstens omtalte situation.

Teksten opfattes umiddelbart som en beretning der skulle have begyndelse, midte og slutning, men der mangler en slutning; hvad er nemlig resultatet af hvad århusianeren siger, og hvad er historiens morale om hovedpersonen. Dette ekspliciteres ikke, men er underforstået information som adressaterne må slutte sig til ved at regne ud at det ikke kan være sandt at 'alle andre end århusianeren kører i det forkerte spor'. Det må altså være således at 'det er manden, som jo er århusianer, der kører i det forkerte spor' (selv om det ubevidst i første sætning var blevet tilføjet at 'han kører i det rigtige spor').

Dermed skifter tekstarten også karakter fra at være en beretning i sagprosa om en omtalt faktiv begivenhed til at være en vittighed om en fiktiv situation i en udveksling af typen kunst, som er et formål i sig selv. Kommunikatoren har fået adressaterne til (i sætning 1/) at tage fejl om det rigtige spor, og dernæst (i sætning 5/) selv at ræsonnere sig til hvad sandheden er, og dermed have fået en oplevelse, ikke blot om århusianere, men også om deres egen tekstfortolkning. Det er netop pointen i en vittighed at kommunikatoren efter at adressaterne undervejs har taget fejl i deres fortolkning af teksten, i pointen, efter konneksionen omslag **#oms** fra omtalt situation til retoriske situation, giver adressaterne en aha-oplevelse. De fleste modtagere vil nok bedømme teksten som en god vittighed.

INFORMATIONER	STATUS og FUNKTION
På motorvejen	NÆVNT -> OVERSKRIFT
En århusianer	MEDDELT -> FIKTION
kører på motorvejen E-45 med kone;	MEDDELT –> FORGRUND
sin kone dvs. 'århusianeren har en kone'	FORUDSAT -> PÅDUTTET
'i det højre og rigtige spor'	TILFØJET TYPISK –> BAGGRUND
pludselig lyder det i radioen:	MEDDELT –> FORGRUND
"På E-45 er der nord for Skanderborg en spøgelsesbilist	MEDDELT FORM –> CITAT
der kører i det forkerte spor".	PARENTES –> OVERFLØDIGHED
Så siger århusianeren til sin kone:	MEDDELT –> FORGRUND
"Det gør de da alle sammen".	MEDDELT FORM –> CITAT
'Det er århusianeren der er spøgelsesbilisten'.	UNDERFORSTÅET –> FOKUS
'Han er jo århusianer' og 'det er du også'.	UNDERFORSTÅET –> BUDSKAB

5. Som en nøgle i en lås

Analysen af *På motorvejen* er en eksemplifikation af at kommunikation ved hjælp af sproglige tekster er en økologisk proces, hvor modtagerne ud fra deres interesser (nemlig som interesserede, interessenter eller interesseløse smagsdommere) udvælger og opsamler nogle af de informationer som står til rådighed for dem i den retoriske situation. Alle observerbare invarianser i den retoriske situation står til rådighed som information, og af dem udvælger adressaterne dem der er nødvendige som tegn på hvilken institution kommunikationen foregår i (skole, avis, offentlig debat for et publikum), hvilken type af udveksling der foregår (debat, forhandling, oplysning, styring eller kunst), hvilken tekstart (sagprosa, praktisk tekst eller ekspression) og fremstillingsform (beretning, argumentation, påbud, forklaring, novelle, vittighed) den sproglige tekst har så den i den retoriske situation får relevans for dem. Den valgte tekstart og fremstillingsform skal passe til den type af udveksling som er accepteret af begge parter. Nøglen skal laves så den passer til låsen. De relevante informationer om den retoriske situation udgør rammen for fortolkningen af den sproglige tekst.

Fortolkning af en sproglige tekst består i at modtagerens transformerer tekstens delelige række af materielle former til et udeleligt mentalt budskab fra kommunikatoren som skal være relevant i forhold til adressaternes interesse(r). Det teksten sekvens for sekvens stiller til rådighed for adressaterne, det som af Gibson kaldes situationens *affordances*, er nedefra og op bogstavernes genkendelighed og afkodbarhed, ordenes intersubjektive betydningsmuligheder, sætningernes udsagn om et sammenhængende omtalt sagforhold, helsætningernes tilbud om legitimitet i udveksling mellem parterne i den retoriske situation og hele tekstens tilbud om relevans i det ytrede budskab fra kommunikator til adressater.

Fortolkningen af tekstens budskab sker for adressaterne i hver enkelt sætning efter yoyo-princippet, dvs. skiftevis umiddelbart og intuitivt oppe fra og ned, og metodisk og fokuseret nedefra og op, for at slutte med en helhedsopfattelse af tekstens budskab til adressaterne.

En informationsenhed, en information, har således i sig selv en status som enten eksplicit parentetisk, udført, meddelt eller nævnt information eller implicit forudsat, tilføjet eller underforstået

information. De implicitte informationer og de eksplicit nævnte og meddelte informationer fungerer i sætningen som enten nødvendig baggrund, ny forgrund eller relevant fokus.

Litteratur

Engberg-Pedersen, Elisabeth, Boye, Kasper & Harder, Peter (2019). *Semantik*. København: Samfundslitteratur.

Gibson. James J. (1986). *The ecological approach to visual perception*. New York: Psychology Press, Taylor & Francis Group.

Grice, Herbert Paul (1967, 1975). Logic and conversation. I Peter Cole & Jerry L. Morgan (red.). *Syntax and Semantic*, vol 3, 41-58. New York: Academic Press.

Kahneman, Daniel (2019). *At tænke hurtigt og langsomt*. København: Lindhardt og Ringhof.

Partee, Barbara Hall. (1984) Compositionality. I Fred Landman Fred & Frank Veltman (red.). *Varieties of Formal Semantics*. Dordrecht: Foris publications.

Togeby, Ole (2014). *Bland blot genrerne – ikke tekstarterne!* København: Samfundslitteratur.

Wentzel, Knud (1981). *Tekstens metode. Ét synspunkt på litterære og praktiske tekster*. København: Gyldendal.